

JOAN TRES I ARNAL

Prodigios y finezas de los ángeles de Pere Serra i Postius: una obra paradigmàtica del segle XVIII català

De l'extensa producció de Serra i Postius, *Prodigios y finezas de los ángeles* és un dels pocs llibres seus que passà per la impremta, i l'únic que gaudí d'un cert èxit editorial, la qual cosa no ens ha d'estranyar si tenim present la gran demanda de literatura devocional durant el segle XVIII. Volem, tanmateix, cridar l'atenció sobre aquesta obra pel que té de paradigmàtica, en reflectir exemplarment la problemàtica de gran part dels intel·lectuals catalans del començament del segle XVIII, intentant surar enmig d'un mar esvalotat per vents antagònics, el racionalisme, la tradició religiosa, el liberalisme, la censura borbònica, el poder de l'Església, la Inquisició, l'austriacisme, la repressió borbònica, el constitucionalisme, el despotisme monàrquic, etc.

Prodigios y finezas de los ángeles conté dues parts ben diferenciades. La primera, l'obra pròpiament dita, on l'autor, sense cap mena d'esperit crític, explica els fets miraculosos dels àngels a Catalunya: la crítica actual l'ha titllada d'ingènua i pueril i l'ha relegada al més absolut oblit; penso que cal ser més caut i menys radical. Certament Serra i Postius en aquesta primera part no fa cap nova aportació a la historiografia. Es limita a continuar fent el que fins llavors realitzaven els historiadors del barroc, demostrar la seva erudició llibresca amb una compilació exhaustiva d'obres i autors que, en el cas de l'obra de Postius, tracten el tema dels fets miraculosos dels àngels a Catalunya.

La segona part, l'*Índice Histórico y noticias extensas de los autores cuyos libros manu-escritos se citan y se haze mención en este libro*, és un annex de 145 pàgines on ens dóna notícies sobre els autors i els manuscrits que menciona en la seva obra, elaborat amb l'esperit d'investigació propi dels erudits illustrats. Podríem afirmar que amb l'*Índice*, Serra i Postius continua la línia d'investigació iniciada per Pau Ignasi de Dalmases i Ros a les *Notas a la biblioteca antigua y nueva*, que continuarà Jaume Caresmar a les *Apuntacions* i que culminarà amb les *Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de los escritores catalanes*. Si considerem, a més, que les *Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de los escritores catalanes*, publicades el 1836, foren començades a escriure el 1735 per Daniel Finestres, frare premonstratenc del monestir de Bellpuig de les Avellanes, no ens hauria d'estranyar que utilitzés en algun moment l'*Índice* de Serra i Postius, editat el 1726, tan ple de notícies sobre obres i autors catalans, o que el mateix Serra i Postius, que va recórrer gran part dels arxius de Barcelona i d'altres indrets de Catalunya, es relacionés amb Daniel Finestres, amb qui compartia el mateix interès per la recerca i el coneixement d'autors, edicions i manuscrits catalans. La recopilació de documentació, tant en el camp de la literatura com en el de la història, l'art, etc., era el primer pas perquè els erudits pròpiament illustrats poguessin elaborar els seus treballs amb una certa visió crítica de conjunt, i és aquí on cal encabir la tasca de Serra i Postius, que li fou reconeguda per Bastero, Finestres, Caresmar i altres erudits de la seva època, que se serviren de la competència del nostre autor, pel que feia al coneixement dels arxius, edicions i manuscrits en matèria historiogràfica, sobretot eclesiàstica.

Així doncs, l'obra de Serra i Postius es mou, dins les contradiccions i incoherències pròpies d'una època, entre la tradició religiosa, la primera part de *Prodigios y finezas de los ángeles*, i un cert esperit investigador preillustrat, l'*Índice* o segona part del llibre.

Una de les característiques de Serra i Postius a *Prodigios y finezas de los ángeles* és, amb paraules de Ramon Grau, «la seva significació patriòtica». Què podem entendre per patriotisme en aquest cas? Doncs, d'una banda el fet de dedicar tot el llibre a divulgar que Déu, a través dels àngels, ha afavorit i protegit sempre i especialment Catalunya, i això escrit el 1726 després de la Guerra de Successió i encara en plena repressió borbònica que intenta eliminar qual-sevol vestigi d'idiosincràsia patriòtica catalana; d'altra banda el concepte de

Principat de Catalunya, recordem que el títol del llibre és *Prodigios y finezas de los ángeles hechas en el Principado de Cataluña*, incloent en aquest «Principado», Mallorca, València i Rosselló; però també per la seva inclinació cap a l'austriacisme, si més no en els autors que li prologaren l'obra, Antoni de Solanell i Antoni de Bastero, ambdós partidaris declarats de Carles III. És aquest vessant patriòtic el responsable que, malgrat les reticències que poguessin tenir alguns erudits, com el mateix Bastero, vers el tema i el contingut de *Prodigios y finezas de los ángeles*, no sols no la desaprovessin, sinó que la lloessin i encoratgessin l'autor a continuar en aquest camí.

INTRODUCCIÓ, APROVACIONS I PRÒLEG

De la introducció o dedicatòria de l'autor destaquem, d'una banda, la consideració o estimació de l'obra que, amb un rampell de prudència o d'humilitat qualifica de «librillo» i de «corta obrilla» i sembla evident que no deu ésser pel nombre de pàgines, 485, sinó més aviat pel tema; el més probable, però, és que es tracti d'una mostra retòrica d'humilitat, d'altra banda molt habitual a l'època en moltes de les introduccions a les obres escrites.

L'altra qüestió a destacar és la voluntat explícita que el llibre es cenyeixi a l'àmbit de Catalunya «ostentando Angelicales favores, todos sucedidos en Cataluña o por catalanes». La producció de llibres en castellà sobre Catalunya és bastant comuna durant el segle XVIII, sobretot a partir del 1765 i, segons escriu Ernest Lluch, «la catalanització de temes i no de llengua, típica de la Il·lustració, donà pas a través d'una maduració, a una catalanització posterior també de llengua però d'una manera complexa». Aquesta actitud catalanitzadora pel que fa als temes és ben evident en aquesta obra de Serra i Postius i en tota la seva producció: *Lo Perquè de Barcelona*, *Història de Montserrat*, *Las siete maravillas raras del Principado de Cataluña*, *Historia eclesiástica de Cataluña*, *Cataluña Coronada*, catalègs de cardenals catalans, de monestirs catalans, i un llarg etcètera.

Segueix l'*Aprobación* de Manuel Mariano Ribera, el qual excellí en la seva tasca d'arxiver en l'Arxiu Reial, avui Arxiu de la Corona d'Aragó, i d'historiador. És lògic que com a arxiver destaqués la notable tasca de Serra i Postius en la recopilació de manuscrits: «ha procurado recoger antiguos históricos

manuscritos que aún no han gozado la pública luz, de ésta totalmente dignos, de lo que se le debe repetidas gracias... Ojalá no se pierda tanto tesoro escondido» i que com a historiador deixés ben clar que el llibre de Serra i Postius no és una obra d'investigació històrica —si bé «no se ha extraviado el autor a lo theológico de angélicos, sinó únicamente a lo histórico»—, sinó només una recopilació de textos. No li passa desapercebut l'índex d'autors: «Añade el autor algunos elogios de autores, que cita, y en esto se haze laudable.» Lloança d'autors i recopilació de manuscrits són els dos aspectes que remarca Mariano Ribera, i ambdós estan inclosos en l'*Índice*, no en l'obra pròpiament dita.

Una segona *Aprobación*, aquesta de Josep Costa, torna a posar l'èmfasi en les fonts manuscrites que ha utilitzat l'autor, i aporta dos elements d'anàlisi: el que l'obra es centri en l'àmbit de Catalunya, i que l'objecte d'estudi estigui fora de l'àmbit de l'empirisme: «aunque el principal objeto d'este libro, no le alcance nuestro conocimiento, que tiene su origen en los sentidos, y sean los ángeles... substancias separadas, exemptas de aquellos».

Antoni de Solanell i de Montellà, eclesiàstic benedictí, teòleg, abat de Sant Pere de Galligants i de Sant Cugat del Vallès, càrrec del qual fou destituït pel seu austriacisme, diputat de la Generalitat i autor de les històries dels monestirs de Ripoll i de Sant Cugat del Vallès, prologa amb una carta el llibre; es pot suposar, doncs, que Serra i Postius hi degué mantenir uns certs llaços d'amistat i probablement també compartí amb ell la seva admiració per la casa d'Àustria.

També Tomàs Seriola, teòleg i examinador sinodal del bisbat de Solsona, i Fèlix Farraz hi aportaren sengles pròlegs laudatoris, però el que més destaca, com ja féu notar Ramon Grau,¹ és el del canonge Antoni de Bastero, filòleg, autor de *La Crusca Provenzale* i de la coneguda *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català*, entre altres obres: viatjà a Roma per motius d'estudis, però hi hagué de residir fins el 1724 per causa del seu austriacisme (la relació de Serra i Postius amb personatges clarament austriacistes, i la inclusió de pròlegs d'aquests personatges en l'edició del seu llibre, només 12 anys després de la caiguda de Barcelona, en uns moments en què la repressió borbònica contra els austriacistes encara era efectiva, em sembla una actitud bas-

1. GRAU, Ramon, «Les batalles de la historiografia crítica» dins *Història de la cultura catalana*, vol. III, p. 174, Ed. 62, Baçelona.

tant aclaridora del seu pensament polític). Antoni de Bastero comença amb un discurs patriòtic, on arriba a afirmar que «cada reyno tiene sus leyes y sus usages; con ellos vive y se mantiene, los quales son el alma del gobierno, por eso no hay cosa más perniciosa a los estados como la introducción de usanças y costumbres forasteros»; una referència molt clara al Decret de Nova Planta. És aquesta actitud patriòtica la que prevaldrà per sobre d'altres tipus de consideracions literàries o culturals a l'hora d'elogiar o fer la crítica de l'obra de Serra i Postius. La llengua té també un tracte preferent en el text d'Antoni de Bastero, justificant primer el que l'obra estigui escrita en castellà (també ho està el pròleg d'Antoni de Bastero) «por ser aquel idioma en estos tiempos y casi desde que se hizo la unión de las dos coronas castellana i aragonesa, más común y general que el nuestro» i dedicant-li un abrandat elogi «nuestra rica, noble y por todo el mundo, en los pasados siglos, sonora y dulce lengua catalana, ... y lengua maestra y casi madre de la florentina o toscana». Reconeixement, doncs, de l'esplendor de la llengua catalana a l'època medieval, i la constatació, planyívola, de la penetració del castellà. Aquesta actitud envers la llengua és la que uns anys més tard donarà pas a la Renaixença.

Com és d'esperar en un pròleg d'aquesta mena, Antoni de Bastero elogia el llibre que prologa, però accentuant el conjunt de l'obra de Serra i Postius pel seu valor patriòtic: «todas en lustre y gloria de nosotros catalanes», «las demás obras referidas en gloria y honor de Cataluña», per les fonts utilitzades: «la mayor parte sacadas de archivos públicos y auténticos» i per la seva utilitat: «a la literatura catalana utilissimo y decorosísimo». Confirma també el que ja sabem de la biblioteca de Serra i Postius i de la seva generositat en facilitar-ne l'accés als erudits del moment: «Favoreciome también v.m. dándome francamente entrada a su librería, en donde me regocijé de nuevo, viendo y admirando el gran tesoro que en libros manu-escritos y de estampa antigua (dexo a parte los impressos modernamente) pertenecientes a las cosas e Historias de Cataluña, assí eclesiásticas como profanas, su virtud y noble genio ha recogido y amontonado; cuya riqueza me ofreció v.m. bizarro... para todo quanto pudiera ocurrirme en prosecución de mi estudio...»

Antoni de Bastero acaba el pròleg fent-se ressò d'un dels desigs i aspiracions, expressat sovint per Serra i Postius, «pueda v.m. después sacar también en público las demás obras referidas en gloria y honor de Cataluña».

Una dècima d'autor desconegut torna a destacar, en els darrers quatre ver-

sos, la labor de Serra i Postius com a investigador dedicat a la recerca arxivística de notícies i de manuscrits inèdits amb la intenció de donar-les a conèixer a un públic lector; així interpretem el darrer vers d'aquesta dècima:

...
 Pues alcanza, con acierto,
 Registrando lo erudito
 Del archivo y manuscrito,
Dar nueva vida a lo muerto.

També l'autor escriu un pròleg adreçat al lector explicant el motiu de l'obra, en el qual cal destacar la defensa apriorística de les possibles crítiques que pogués rebre el llibre, «tomé la pluma con la esperanza que aprobándomelo varones doctos y eruditos podría darlo a la luz pública, diciendo algunas vezes: Si el mordaz me muerde y el zoylo me silva, esso tendré más que ofrecer», o quan diu «Mas por si acaso no le sonare bien esto a los oidos de algún crítico...», la qual cosa mostra que era conscient que els erudits i crítics en desaprovaren alguns aspectes, i per aquest motiu es defensa, d'una banda amb l'aprovació de «varones doctos y eruditos» com Manuel Mariano Ribera, Josep Costa, Antoni de Solanell, Antoni de Bastero i Tomàs Seriola, i d'altra banda afirmant que ha pres com a model el llibre *Horas del reloj de santísimo Ángel de la Guarda* de Jeremies Drexelio, un erudit jesuïta alemany del segle XVII que escriví una extensa obra citada i coneguda per diversos autors d'història eclesiàstica, i també donant una relació de diversos autors que tractaren el tema com l'historiador Vincencio Blasco de Lanuza, Lluís de la Cerda, Antonio de Vasconcelos i altres.

L'OBRA PRÒPIAMENT DITA

Si bé hem dit més amunt que la primera part de *Prodigios y finezas de los ángeles* és acrítica i redactada amb un esperit religiós «ingènuo i pueril», no hem d'oblidar que tingué un notable èxit entre la població lectora i que entre les seves 270 pàgines es troben algunes pinzellades d'una actitud més moderna, més d'acord amb els temps, a més de mostres de l'erudició del seu autor i notícies diverses força interessants.

Està estructurada en grups de nou novenaris, seguint una de les formes utilitzades per la literatura devocional de l'època, i potser per la seva correlació amb els nou ordres en què el Pseudo-Dionís dividí, al segle v, la jerarquia dels àngels.

Com destaca l'arxiver Manuel Mariano Ribera en la seva *Aprobación, Prodigios y finezas de los ángeles* no és una obra de creació sinó de recopilació, de recapitulació d'altres llibres de caràcter històric i hagiogràfic, la qual cosa no és en descrèdit de Serra i Postius, ben a l'inrevés, l'autor demostra una notable erudició i coneixement de tota la historiografia, en donar constantment les fonts d'on treu les seves notícies. El ventall d'obres i autors citats és ampli i extens, i inclou tant historiadors catalans com castellans: Pujades, Roig i Jalpí, Vicente Blasco de Lanuza, Josep Massot, Manuel Mariano Ribera, Jaume Jordà, Gil González Dávila, Josep Elies Estrugós, Narcís Camós, Pau Ignasi de Dalmases i Ros, Juan Eusebio Nieremberg, Francesc Diago, Francesc Tarafa, Francesc Martorell i de Luna, Josep Blanc, Nicolás Antonio, Miquel Llot, Manuel Marcillo, Esteve de Corbera, Miquel de Giginta i d'Oms, Gaspar Escolano, Jerónimo Zurita, Pere Tomic, Miquel Carbonell, Pedro Abarca. No vull ésser exhaustiu ni cansar el lector, però la llista segueix amb autors tan notables com els ja citats.

Serra i Postius és poc crític en escollir els autors, els barreja sense més ni més, i al costat de Francesc Martorell i de Luna, historiador tortosí d'escàs esperit crític, fa referència a Francesc Tarafa, Dalmases i Ros, o Blasco de Lanuza, per citar-ne alguns de més rigorosos. Però l'objectiu del nostre autor és ilustrar, sempre que sigui possible, les notícies del fets dels àngels amb alguna citació erudita, i si pot ser més d'una millor, per tant recorrerà a tots els historiadors o estudiosos al seu abast que, encara que d'una manera tangencial, parlin sobre el tema. D'aquesta manera suposo que pretén dotar el seu text d'un vernís d'erudició i d'historicisme que podem qualificar de barroc.

És aquesta intenció, probablement, la responsable de moltes altres notícies de gran interès històric, literari, artístic, etc., que inclou l'obra. Ara bé, aquesta ànsia d'erudició «barroca» porta l'autor a recollir un aparat bibliogràfic i arxivístic de gran envergadura. I afegeixo arxivístic perquè, a més de posseir una de les millors biblioteques privades de Barcelona, coneixia un gran nombre d'arxius i les obres que s'hi guardaven. Si fem cas de les explicacions que ens

dóna a *Prodigios y finezas de las ángeles* i a l'*Índice*, devia conèixer, sense voler ser exhaustiu, els arxius de Barcelona del convent de Montcalvari, el provincial dels pares caputxins, el de l'església de Sant Miquel, el del convent dels pares servites, el del convent de Santa Eulàlia de Sarrià, el del reial monestir de Nostra Senyora de Valldonzella, el del convent dels carmelites descalços, i també l'arxiu de la cartoixa d'Escaladei, el dels carmelites descalços de Reus, el de Montserrat, el de la cartoixa de Montalegre, el de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, el de Sant Pere de les Puelles, i els arxius de la Diputació i de la Casa de la Ciutat de Barcelona. I es tracta només dels més citats en l'obra.

En la seva intenció d'elaborar un obra amb una certa aparença erudita, aprofita qualsevol avinentesa per a fer derivar la informació sobre els fets angelicals vers informacions i notícies més interessants des d'un punt de vista cultural més ampli. El mateix esperit que portà els ilustrats a catalogar manuscrits, llibres, personatges històrics, etc., o al mateix Serra i Postius a recollir algunes de les poesies dels autors barrocs per salvar-los de l'oblit,² el mena també a aplegar i aportar nombroses dades sobre els orígens i l'evolució de les capelles, esglésies o convents. Per exemple, ens dona notícia del convent de Santa Maria de Jesús de Barcelona que «quando esto se escribe, por ocasión de la última guerra, es un montón de piedras, pero digno no obstante de eterno recuerdo», o del convent de caputxins de Girona: «Arruynaron este convento...las passadas guerras, y sobre sus ruinas fabricaron un fuerte.... Consta en el archivo que estava en el convento de Monte Calvario de Barcelona, cuyos papeles yo ví pocos años antes de arruynar dicho convento» i molts d'altres que no adjuntem perquè la llista seria molt llarga. Inclou també descripcions força interessants d'imatges i retaules, alguns dels quals probablement desapareguts, per exemple la marededéu dels Desemparrats que es trobava en una capella en el claustre del convent de Sant Agustí de Barcelona: «La prodigiosa imagen es de barro, está en pie y trae el Niño en el brazo izquierdo, y tiene de alto algo más de dos palmos...» o la descripció que ens fa de la verge del Claustre, obra de l'escultor Gilabert (segle XII), venerada encara avui a la catedral de Solsona: «Esta sagrada imagen de piedra,

2. BROWN, Kenneth, «Encara més sobre Serra i Postius», dins *Actes del vuitè col·loqui internacional de Llengua i Literatura catalanes/II*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989, pp. 267-290.

cuyo color parece ceniza, y está sentada sobre almoadada en trono bien labrado y hermoso. Tiene de alto cinco palmos, rostro afable y grave; a su mano derecha, cetro; en la cabeça, corona de reyna, y a sus dos pies, dos dragones. Trae el Niño sentado en la rodilla izquierda, teniendo la mano derecha delante el pecho de la Virgen»; o del retaule de la Mare de Déu de la Canal a l'església de Sant Sebastià de Barcelona: «El retablo es pintado y dorado, y en él se ven las armas de la ciudad de Barcelona, y en las espaldas de la sagrada imagen, labrada y bien dispuesta una canal, y de ella sale su nombre».

L'interès dels il·lustrats per les bibliografies —recordem l'obra magna de Nicolás Antonio *Bibliotheca Hispana Nova* i *Bibliotheca Hispana Vetus*, tan elogiades per Gregori Maians—, es deixa entreveure en l'*Índice* que epiloga *Prodigios y finezas de los angeles*, però també en el text pròpiament dit. Si en l'*Índice* dóna notícia de tots els manuscrits utilitzats —ja en parlarem més endavant—, en l'obra ens en dóna d'algunes edicions que, o bé per ser rares, molt actuals, o tenir alguna característica especial, l'autor creu que mereixen ser destacades, i també d'alguns manuscrits que considera que, per algun motiu, han de ser comentats. Vegem-ne alguns exemples: «Bien que creo publicará antes que yo las glorias de aquella gran reina, el reverendo padre Fr. Lesmes Reventós, en una historia que tiene ya prompta para el molde», o aquesta altra: «Y la está escribiendo, según tengo entendido, el P. Don Ignacio Pontich», o bé: «Ya andan impressas las obras de este varón eminente (Joseph de San Benito) en un tomo de foleo que salió en Madrid año 1724», o aquesta altra referida a un manuscrit «cuya vida compendiosamente escribió el P. Fr. Gerónimo Rossell y Monfar, y se halla ms. en dicho monasterio de la Murtra, la qual me comunicó el mismo autor con copia de su propia mano, que tengo en mi poder»; fins i tot en algun cas inclou comentaris personals: «el P. Alvaro Cienfuegos, cardenal de la Santa Iglesia, que es el autor que con más noticias y estilo casi inimitable nos ha dado estos años la vida de este santo virrey (Francesc de Borja i d'Aragó)».

Però les citacions o referències bibliogràfiques no són només dels llibres d'altres autors, també ens en dóna de les seves pròpies obres; una trentena de vegades he comptabilitzat que Serra i Postius ens parla d'alguna de les seves obres editades, manuscrites, acabades, en preparació, i sense estalviar-se autoelogis: «Y se verá más extensamente en mi libro...», «...y tengo prompta para la impresión.», «...este principado, siendo sus deputados, entre los quales

encuentro en el Catálogo que de ellos tengo trabaxado con noticias del archivo de la casa de la Deputación de Cataluña...», «Y yo algo de él digo en mi Historia: Teatro de los monasterios de la orden de San Benito, que ha tenido y tiene el Principado de Cataluña», «...algo diremos en mi Púrpura Catalana». En alguna ocasió, demostrant un bon coneixement de les tècniques de promoció editorial, deixa el lector en suspens i el remet a les obres que té intenció de publicar: «...y porqué trataremos de lo que allá pasó en mi libro del Santísimo Sacramento, y también en otro: Oráculos de Cataluña en las portentosas Imágenes que adora de Christo, de la Virgen y de los Santos que han hablado. Y en otro: Árbol de la vida plantado en Cataluña, se omite aquí», «Aún otras cosas más admirables traeremos de esta Virgen catalana en mi Historia eclesiástica», «A Fr. Joseph de San Benito... siendo de solos cinco años, le habló María Santísima; y pocos años antes de morir, una imagen de Christo Nuestro Señor que está cerca la puerta del coro hizo lo mismo. Las palabras que le dixo traeremos en el libro Oráculos de Cataluña».

Hi ha altres aspectes que, encara que només estiguin tractats de passada en *Prodigios y finezas de los ángeles*, cal destacar:

Que la biblioteca de Serra i Postius era envejada i cobejada pels erudits de l'època ho sabem per comentaris diversos d'aquests mateixos erudits, a més de ser un dels motius pels quals fou acceptat a la Real Academia de Buenas Letras; per tant, és ben raonable que ell mateix se'n senti orgullós i informi el lector dels manuscrits o de les còpies que posseeix: «lo escribió el canónigo Joseph Blanc en su Archiepiscopologio de Tarragona, ms.... de cuyo original tengo copia en mi poder», «...el qual se halla ms. en el Archivo del Convento de Capuchinas de Barcelona, y de ellos tengo un fiel extracto en mi poder», també si es tracta d'alguna edició que per algun motiu ell consideri valuosa: «Miquel Llot de Ribera...aviendo ya estampado antes en Cataluña otros libros en su nativa lengua catalana, de los quales tengo dos en mi librería.»

En el seu afany de recollir exhaustivament qualsevol notícia relacionada amb els temes que parla, no s'oblida d'una de les mostres vives de literatura popular catalana, els goigs, i en recull dos en aquesta seva obra, els dedicats a la Mare de Déu de Cérvoles i a la Mare de Déu de la Font de la Salut. També reproduïx una estrofa d'un poema del militar i poeta Vicenç Miquel de Moradell en lloança de Barcelona amb motiu d'un certamen celebrat a

Barcelona el 1618, a més d'algunes estrofes de poesies de Francesc Vicenç Garcia, el rector de Vallfogona, el qual, per error de l'autor o de l'editor, apareix amb el nom de Benito Garcia; les cita a partir de l'edició del 1703, i es tracta de tres estrofes de l'*Oració panegírica que s recita en la pàheria de la ciutat de Lleyda per l'elecció de rector de aquella universitat literària en persona de don Felip de Barga y de Aliaga, per la nació valenciana*, i una estrofa dels *Goigs del gloriós arcàngel sant Miquel*, la qual cosa ens demostra una altra vegada els amplis i variats coneixements del nostre autor.

Són aquests detalls els responsables que se'ns faci difícil d'entendre com un personatge com Serra i Postius, posseïdor d'una important biblioteca, coneixedor del contingut d'un gran nombre d'arxius catalans, relacionat amb personalitats erudites i il·lustrades del moment, i amb uns amplis coneixements bibliogràfics, s'atreveixi a escriure aquest paràgraf: «Son no menos que 26 tomos de a foleo los que ya están impressos de esta portentosa catalana (es refereix a Hipòlita de Rocabertí i Soler) los quales trabajó con solo la luz del Espíritu Santo. Y no sólo su Ángel le favorecía en sus escritos, sinó también lo más soberano del Cielo. El apóstol San Pedro la prometió ser protector de ellos; el máximo doctor San Gerónimo le dixo un día sobre que materias avía de escribir; Santo Domingo la alentó mucho a dicha tarea; San Dionisio Areopagita fué su continuo maestro, el Ángel de la Guarda le facilitava el tiempo para escribir; la Virgen Santísima la aseguró los ampararía; y finalmente Christo Nuestro Señor le reveló que la llaça de su santísimo costado sería el archivo donde estos escritos se guardassen»; després de tot això, poc mèrit li ha quedat a l'autora dels 26 volums dels *Tratados espirituales*. Suposem que Serra i Postius tenia prou capacitat crítica per a poder considerar Ciceró com un dels autors més grans de l'antiguitat clàssica, per tant tampoc podem entendre com s'atreví a escriure, sense cap comentari, si més no irònic, que «del doctor de la Iglesia San Gerónimo leemos que, porqué con algún afecto leía a Cicerón, los santos ángeles le azotaron». O potser hem de veure en aquesta extrema objectivitat una virtut a afegir al nostre autor?

De tota manera no hem de perdre el nord i no podem oblidar el veritable motiu de l'obra, el seu contingut devocional i la manca de judici en les fonts utilitzades.

L'«ÍNDICE»

Ja havíem dit en un article anterior,³ que l'*Índice Histórico y noticias extensas de los autores cuyos libros manuscritos se citan y se hazen mención en este libro*, amb què Serra i Postius tanca *Prodigios y finezas de los ángeles*, cal interpretar-lo com una aportació al que els ilustrats entenien per «biblioteca», és a dir, donar notícies dels homes de lletres i de les seves obres sense judicis crítics, només breus dades sobre la seva vida i l'enumeració de l'obra. L'autor ens informa a l'*Índice*, que està redactant un *Archivo Paralipómenon de los libros manuscritos por escritores catalanes* (perdut, o potser no localitzat per mi), la qual cosa ens demostra que és conscient de la necessitat d'aquestes «biblioteques» i repertoris de manuscrits, edicions, etc. Si els estudiosos ilustrats pretenien fer una historiografia literària crítica havien de comptar, prèviament, amb la documentació necessària; amb aquest objectiu escriviren una gran quantitat de catàlegs bibliogràfics. Gregori Maians aconsellava que aquestes «biblioteques» fossin el més parcials possibles, que es limitessin a una època, un gènere, una llengua, etc. A Catalunya, com ja hem vist més amunt, foren Pau Ignasi Dalmases i Ros (1670-1718) i Jaume Caresmar (1717-1801) els qui en feren una aportació més ambiciosa, però no és just que no s'hagi tingut en consideració la contribució de Serra i Postius que, encara que molt més modesta, perseguia els mateixos objectius: «Hágalo solamente de los manu-escritos para que el curioso sepa donde están; y doy alguna noticia del autor del manuscrito para que se pueda hazer algún juicio de la calidad del sugeto.»

L'entrada d'autors que inclou a l'*Índice* és molt més extensa que la dels autors que cita o fa menció a *Prodigios y finezas de los ángeles*; de fet, es tracta d'una «biblioteca» d'historiadors catalans que han deixat alguna o tota la seva obra manuscrita. Així, tot i no haver-los citat o mencionat prèviament en la primera part, inclou a l'*Índice* autors com Pere el Cerimoniós, Pere Miquel Carbonell, Antoni Agustí, Lluís Ponç d'Icard, Rafael Martí de Vicianà, Esteve Gilabert Bruniquer, Esteve de Corbera, etc., essent doncs una font bibliogràfica d'una gran riquesa pel que fa la historiografia, certament molt utilitzada, però poc valorada; amb 260 entrades, deu donar notícies de

3. TRES, Joan, «Serra i Postius o les contradiccions d'un preil·lustrat català del segle XVIII», dins *Revista de Catalunya* 124, desembre del 1997.

més de 400 manuscrits. No podem, per tant, comentar exhaustivament totes les notícies bibliogràfiques que tenen un cert interès, perquè són moltes, però sí algunes que s'aparten del que és habitual o del que portem dit fins ara, com per exemple la justificació del mateix *Índice* que fa l'autor: donar notícia al lector d'aquelles obres que per no estar editades no se'n té accés ni, moltes vegades, coneixement. Serra i Postius és conscient del valor del manuscrit com a únic original, o bé limitat a unes poques còpies, i per tant susceptible de perdre's, diferenciant-lo d'una edició, amb molts més exemplars, i per tant de més fàcil conservació i abast. D'aquí el seu interès, utilitzant les paraules de l'autor anònim de la dècima que conté els prolegòmens del llibre, en «Dar nueva vida a lo muerto.» Aquest *Índice* és un clar reflex de la passió de bibliòfil del seu autor; recordem que la seva biblioteca particular contenia uns 300 exemplars de manuscrits i edicions, principalment d'història de Catalunya, la qual fou tinguda en gran consideració pels seus col·legues i fou un dels motius pels quals va ésser proposat i acceptat com a membre de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona el 1729.

Si en el seu pròleg, com hem vist més amunt, Antoni Bastero feia un abrandat elogi de la llengua catalana, quan Serra i Postius comenta la figura i l'obra d'Antoni Bastero no s'oblida tampoc d'incloure-hi un elogi a la nostra llengua, motivat probablement pel contingut de l'obra del mateix Bastero, *La Crusca Provenzale*, on afirma que el català és mare del provençal; el nostre autor, recollint els arguments de Bastero, escriu: «...siendo la (llengua) nuestra celebrada hasta de los estrangeros por breve, por compendiosa, por elegante, fecunda, dulce, cariñosa y muy apta para aprender qualquiera de las otras», però el que més destaca Serra i Postius en Bastero i en molts altres autors com Francesc Ros, Galceran Albanell, Nicolás Antonio i sobretot la barcelonesa Juliana Morell, amb qui s'esplaia amb una avivada apologia, és el coneixement de múltiples llengües, especialment de les clàssiques, llatina i grega, però també l'hebrea, l'àrab, l'assíria, la caldea, la italiana, la francesa, etc.

Una constant en tota l'obra de Pere Serra i Postius és el comentari, elogi i descripció d'arxius i biblioteques, tant eclesiàstics com particulars o institucionals, fruit del seu apassionat interès bibliogràfic, i l'*Índice* li ofereix la possibilitat d'esplaiair-se a gust. Ja hem comentat més amunt la gran quantitat d'arxius que coneixia, doncs bé, aquí estan tots relacionats amb els noms dels responsables que, d'una manera o altra, li han fet arribar notícies de

manuscrits, els mateixos manuscrits, o bé li han facilitat l'accés a l'arxiu; sembla una mena d'agraïment a les persones que l'han ajudat en la seva tasca d'investigador: «Archivo de la Real Cartuxa de Scaladei, con cuyas noticias me honró y enriqueció el muy reverendo padre don Fernando Rodrigo...» Pel que fa a les biblioteques esmenta, entre d'altres, la Vaticana amb —diu Serra i Postius— més de trenta mil volums, la de la universitat d'Oxford i la de Poblet, de la qual ens en dona una descripció ben detallada, document força interessant per la informació que aporta, per la qual cosa, malgrat la llargària, transcriuré complet: «Entre las cosas grandes y reales que se miran y admiran en el ínclito monasterio de Santa María de Poblet, una de ellas és el tesoro de libros de varias lenguas, ciencias, artes, facultades y materias, cuya librería está dividida en quatro distintas piezas.

»La primera es la del coro que contiene ochenta cuerpos de libros manu-escritos, todos con solfa de canto llano; los treinta son manuales y sirven para las processiones, y los cinquenta grandiosos; y todos primorosamente escritos i maravillosamente encuadernados.

»La segunda es también por la mayor parte de libros manu-escritos y son cerca de quatrocientos, muchos de ellos originales y escritos por varios monjes de aquel monasterio, doctos y santos. En esta librería sin duda estará la que dió a Poblet el senyor rey Don Pedro Tercero en Cataluña, pues en su tiempo aún no avía impresión en Europa; y en la individuación de los libros designa Su Magestad uno con estas palabras: «Item liber vitae sancti regis Jacobi in latino in volumine uno». Elogio verdaderamente grande para aquel rey héroe Don Jayme el Conquistador, libro por cierto precioso. Fué hecha la regia donación a 20 de agosto de 1380. Cuya escritura vió y de ellas haze mención el P. M. Ribera en su Real Patronato Cap. 9 núm. 9 y 20.

»La tercera librería se compone de casi tres mil cuerpos de libros, todos impressos y todos selectos.

»La quarta es la que dió el excelentísimo señor Don Pedro de Aragón y Cardona que en encuadernación, estantes, calidad y uniformidad se duda aya igual en España. Contiene quatro mil quatrocientos y ochenta cuerpos de libros de todas ciencias, artes, facultades y géneros, cuya encuadernación es primorosa, rica y uniforme; cuyos escriptorios o estantes en que están colocados son en número treynta y su materia lustroso évano y transparente cristal, teniendo ocho palmos en quadro y cada uno su pedestal, también de

évano, de cerca quatro palmos de alto, todo con gran primor y arte trabajado, todo con cimetría y hermosamente dispuesto.»

Com diu el mateix autor, és possible que abans d'ell ningú no hagi donat una descripció de la biblioteca de Poblet, si més no tan detallada i amb tanta estima i zel. Ens dóna notícia també de diverses biblioteques privades com la de Joan Descatllar, però destaca sobretot la de Josep Jeroni Besora, un humanista bibliòfil barcelonès, canonge de Lleida i continuador de la tasca d'Antoni Agustí a l'Estudi. Fou amic de Pèire de Marca i Gaspar Roig i Jalpí i mantingué correspondència amb molts erudits de l'època, reuní una biblioteca força important, es calcula que de més de 5.000 volums, que Pere Serra i Postius elogia amb veritable passió: «llegó a formar una librería qual ningún catalán hasta oy ha llegado a igualarle, ni en número ni en calidad», es vanta de poder-la utilitzar: «gozamos los aficionados a los libros de las racionales delicias que aquel varón sabio nos epilogó», de la seva eficàcia i utilitat «por Besora tenemos muchos libros que no se hallan en otra parte de Cataluña» i es meravella del seu contingut «Pues que diremos del tesoro de manuscritos? Joyas de inestimable valor? A no averlo yo varias vezes visto no sé si lo creería.»

Aquest mateix entusiasme el palesa i l'explicita en les ressenyes, descripcions i elogis dels manuscrits, propis d'un gran i apassionat bibliòfil: «y aunque la letra de muchos (manuscrits) aún está comprehensible, por la mucha antigüedad de sus caracteres no todos los sabemos leer. Los más están escritos sobre pergamino y de tan buena letra que parangona con la de estampa. Muchos son iluminados, pintados, doradas sus letras y follages...», però sobretot d'aquells que contenen alguna particularitat, com és el cas dels manuscrits de la Crònica de Jaume I, dels quals fa el seguiment des del manuscrit original fins a còpies més tardanes, passant per còpies del mateix original, i aportant, sempre que pot, no només informació sobre l'estat del manuscrit i la seva descripció, sinó també transcripcions, si ho considera necessari. Un estudi exhaustiu, objectiu, propi d'un esperit modern, científic, il·lustrat. Vegem-ne un tast: «cuyo original...estaba...en el...monasterio de Santa María de Poblet; y de aquí se la llevó a Francia el intendente don Pedro de Marca, ...en los primeros años que llegó la impresión a España salió a luz, mas no obstante me ha parecido hazer de ella mención entre los manuscritos por tres razones: la primera porque por su mucha antigüedad está

consumida su impresión..., la segunda porque como al imprimir dicha Historia la dividieron en capítulos, podríá tal vez por ésto dudarse si está con toda puntualidad..., la tercera... porque los entendidos y curiosos sepan... donde hallarán legal y fidedigna copia...; en el año 1343... el señor abad de Poblet, llamado Ponce de Copons, mandasse trasladar dicha Historia, cuya copia vino a Barcelona,... paró en tan buenas manos como las del doctor Joseph Gerónimo Besora...; dexó la suya (de biblioteca) al convento de carmelitas descalços de Barcelona, cuyos religiosos le fabricaron una pieza... se descuella la dicha Historia del rey don Jaime, la qual está escrita sobre buen pergamino y con linda letra, igual, clara, distinta, limpia y bien formada y a lo antiguo. El título que tiene es moderno, según se ve en la letra, el estilo y el nombre que allí se halla, y es como sigue:...

»Y después de aver copiado toda la real Historia dize el manuense estas palabras:...

»Y si carecemos de aquel real original, que creo estará en la librería de los manu-escritos de los christianísimos reyes de Francia..., nos queda el consuelo de tener en Barcelona... fiel copia.

»De este fidedigno traslado tengo yo uno entre mis más apreciables manu-escritos y por consiguiente es nieto del original... está tan limpio y bien tratado como si ayer le acabaran de escribir y pintar.»

Aquest amor envers els manuscrits i els llibres antics no desemboca, en el cas de Pere Serra i Postius en una actitud gasiva, egoista o cobdiciosa, ans al contrari, el nostre autor dóna mostres d'una generositat, liberalitat i col·laboració molt pròpies dels erudits de l'època il·lustrada: «Y si algún aficionado a la historia o de genio curioso gusta verle (la còpia manuscrita de la Crònica de Jaume I que té a la seva biblioteca particular) venga a mí que se lo enseñaré y en él verá pintada verdadera efigie del rey historiador, con otras de príncipes y princesas catalanas, y assí mismo los vestidos o trages de aquellos antiguos tiempos.»

L'encapçalament de l'*Índice*, afirmant que donarà notícia dels manuscrits que «se citan y se haze menzió en este libro» ens pot dur a la conclusió que el repertori es limitarà a autors d'història eclesiàstica i no és així. Pere Serra i Postius aprofita l'*Índice* per a inventariar tots els llibres manuscrits sobre història de Catalunya que ell coneix; així per exemple inclou extensa informació sobre l'*Armorial* de Bernat Mestre, que té ben poc a veure amb la histò-

ria eclesiàstica, o la *Relació sumària de l'antiga fundació... de la ciutat de Barcelona*, d'Esteve Gilabert Bruniquer, o les quasi cinc pàgines que dedica a l'obra de Francesc Tarafa, del qual esmenta principalment la *Crònica de cavallers catalans*, però també la versió catalana del *De Hispaniae situ, provinciis, populis... dictionarium* i l'episcopologi de Barcelona; comenta també llargament i transcriu algun paràgraf de l'*Armorial* de l'heraldista i sacerdot barcelonès Jaume Ramon Vila, esmenta l'humanista Antoni Agustí, la *Crònica* de Jeroni Pujades, i molts d'altres que poc o res tingueren a veure amb la història eclesiàstica. I tot perquè l'objectiu de l'autor és molt més ambiciós que el que ens enuncia en l'encapçalament. Com ja hem vist més amunt, pretén elaborar una «biblioteca» d'historiadors catalans que han escrit història de Catalunya, en el sentit humanista del terme, i que la seva producció no hagi arribat a la impremta. Una altra qüestió és si ho aconseguix o no, i si l'*Índice* té l'exhaustivitat que una obra d'aquest tipus exigeix. És evident que hi trobem a faltar molts historiadors catalans que el 1726 la seva obra només es conservava manuscrita, com Jaume Domènech, Jeroni Pau, Joan Margarit, Cristòfol Despuig, Francesc Comte, i molts d'altres, però la intenció i l'esperit de fer una recopilació exhaustiva hi és. Si avui, amb la quantitat de mitjans que tenim al nostre abast, fer un repertori de manuscrits catalans —i fixeu-vos que estem dient manuscrits i no edicions—, és una tasca colossal, imaginem-nos com ho devia ser per a Pere Serra i Postius a la primera meitat del segle XVIII. Així doncs, no podem dubtar ni de la vàlua de l'*Índice* ni menystenir l'esperit que guià el nostre autor a l'elaboració tan plena de dificultats d'aquest extens repertori historiogràfic de manuscrits catalans.

El mateix concepte i valoració que fa de la historiografia és ben modern, i el seu paper és ben dinàmic: «Los catalanes (dizen algunos) se aprecian más de obrar que de escribir; y así es, pero brillaría más lo primero si se ejercitasse con alientos lo segundo». El coneixement dels fets històrics del passat porta els pobles a l'acció: «daría nuevos bríos al valor de los presentes el leer extensamente las proezas de los passados». Després de fer un breu repàs als historiadors més importants d'algunes nacions europees, entre les quals sorprenentment inclou la mallorquina, aixeca una queixa ben curiosa per la seva exactitud i que demostra el bon criteri i les encertades opinions que tenia Serra i Postius; les obres i els autors que acaba d'esmentar, alemanys, holan-

desos, francesos, espanyols, etc., tenien al darrere una cort, un rei o un príncep que els protegia, mentre que els catalans «si alguno de ellos ha escrito algo no ha sido con valimiento de príncipe ni ayudado de comunes, sí sólo movido del amor natural a la patria (consumiendo algunos por esto su patrimonio)», i aquesta falta de protecció es tradueix principalment, es lamenta Serra i Postius, en la manca d'edicions d'obres tan excel·lents com el *De Hispaniae situ...*, i l'episopologi de Barcelona de Francesc Tarafa, «las quales han tenido la misma desgracia que otras muchas de catalanes de no llegar, mereciéndolo, al molde», o algunes obres de Joan Gaspar Roig i Jalpí, el qual, «aunque imprimió algunos libros... fué mucho más, sin comparación, lo que dexó sin imprimir, por no aver quien le dicesse la mano para andar la prensa», o la Crònica de Bernat Desclot que «ni común ni particular, jamás la han dado al público..., que es en todo selectíssima». Reafirma la seva protesta amb textos d'altres autors, entre els quals destaca un text de Joan Gaspar Roig i Jalpí del *Tratado de las excelencias y antigüedades del priorato de Santa María de Moyá* (1668) que per la seva duresa, claredat i sobretot per ser poc conegut, crec que val la pena que transcrivim, malgrat la seva llargària: «Ay hombres y aún naciones enteras poco celebradas de sus cosas y sobre todo la catalana, pues aviendo tantas cosas que ponderar por prodigiosas en Cataluña, apenas ay quien las escriba ni quien quiera dexar parte de sus negocios presentes para tratar un poco de lo passado en ella, ni aún lo que actualmente sucede ay quien lo escriba; por lo menos no lo vemos ni gozamos de ello. A esta queixa podrán (yo lo sé) responder los curiosos y los que tienen genio y gana de hazerlo, que si no lo hazen ni se dan a ello es porque ni los comunes ni particulares les dan la mano para poder salir lustrosos con la empresa y llegar con ella al cabo. Digo que es verdad porque sé muy bien lo que me ha passado y los pocos alientos que se han dado a grandes sugetos que han empleado algunos trabajos que se han quedado a escuras y en manos de otras naciones que sabrán valerse de ellos para menguar las glorias de la nuestra, que lo merece pues niega a sus hijos los auxilios de que necessitan los que escriben sus grandezas para que las gozen a la luz de la estampa; y así se quede a escuras y quedándose sus grandezas en el olvido sepultadas, y aprópiense los estrangeros lo que es nuestro, pues no se dan los alientos devidos a los naturales...»

Si Pere Serra i Postius es fa ressò de la problemàtica que va comportar el fet que els editors no editaven llibres en català o sobre Catalunya, evidentment

per motius econòmics —preferien editar en castellà o en llatí perquè les tirades eren mes grans, sortien més barates i per tant tenien més sortida, mentre que les obres escrites en català o adreçades al públic català, encara que fossin escrites en castellà, tenien un públic més reduït, la tirada era per tant menor, amb la qual cosa s'encaria el producte i la seva venda es feia més difícil— i per manca d'ajut institucional o mecenatge privat, és perquè, entre altres motius, ell mateix en patí les conseqüències, i una gran part de la seva obra restà inèdita.

Una de les entrades de l'*Índice* és ell mateix, i, malgrat algunes mostres d'humilitat, no deixa d'elogiar-se, «Pedro Serra y Postius, natural de Barcelona: siguiendo el genio y talento que Dios le ha dado, de cerca de treynta años a esta parte anda epilogando noticias... pasó a bosquejar algunos libros y tratados» i d'esmentar 27 manuscrits seus —alguns dels quals avui no coneixem—, notant fins i tot aquells que encara està redactant: «Gran parte de estos libros están acabados, otros empezados, otros adelantados...»

Malgrat la seva actitud objectiva limitant-se a comentar autors i manuscrits, la seva sensibilitat pel llegat cultural i artístic català, demostrada a bastament al llarg de tot el llibre, el porta, davant de certes actuacions o fets que atemptaven contra el patrimoni cultural de Catalunya, a manifestar les seves protestes airades, com per exemple davant del fet que Pèire de Marca, historiador, polític i eclesiàstic francès que aprofitant el seu càrrec de visitador general a Catalunya durant la Guerra dels Segadors, localitzà i s'endugué a París diversos manuscrits guardats als arxius eclesiàstics, entre els quals els manuscrits de la segona part de la *Crònica universal del Principat de Catalunya* de Jeroni Pujades, juntament amb part dels documents que aquest utilitzà per a la seva redacció. Serra i Postius, referint-se a aquest manuscrit escriu: «Laméntase de aver perdido Cataluña dicho manu-escrito», i «preciosos manuscritos que dicho arzobispo Marca se nos llevó de varios archivos de este Principado», i cita alguns dels manuscrits més valuosos que s'endugué Pèire de Marca: «De el de Ripoll...una o dos cargas de libros manu-escritos», «de Poblet...se llevó de allí la preciosísima Historia del serenísimo sr. D. Jayme I el Conquistador».

Dèiem, al principi d'aquest article que *Prodigios y finezas de los ángeles* és una obra paradigmàtica d'una època, i ens reafirmem en aquesta idea perquè efectivament reuneix en ella moltes de les contradiccions d'un principi de

segle caracteritzat per la seva irresolució, per la seva manca d'uniformitat, per la complexitat política i ideològica, pel manteniment d'alguns trets ben característics del barroc juntament amb tènues aportacions de l'esperit de la il·lustració. Aquí rau l'interès de *Prodigios y finezas de los ángeles*, rastrejar entre les seves línies tot aquest món complex que és el primer quart del segle XVIII.